

DOBÓR MATERIAŁU

Urszula Czarnecka, Małgorzata Gaszyńska

TEKSTY LITERACKIE W PROCESIE NAUCZANIA ROZUMIENIA

Jedną z form nauczania rozumienia na poziomie średniozaawansowanym i zaawansowanym jest nauczanie czytania tekstów literackich i publicystycznych. Jak uczyć czytania tekstów literackich, by nie było to mozolne tłumaczenie słowa po słowie? Jak uniknąć tasiemcowych słowniczków nieznajomych wyrazów, a jednocześnie wytłumaczyć studentowi ich znaczenie? Jak sprawić, by zajęcia poświęcone nauczaniu rozumienia tekstów były ciekawe? Oto pytania, na które starają się dziś odpowiedzieć nauczyciele języków obcych.

Wydaje się, że ciekawą drogę rozwiązania tych problemów proponuje podejście komunikacyjne¹. Przyjmuje ono zasadę, że czytanie ze zrozumieniem to rodzaj działalności komunikacyjnych zaliczanych przez psychologów do czynności mających na celu rozwiązanie problemu. Czytanie to nie tylko sprawa łączenia słów w porządku, w jakim występują w tekście, z ich potencjalnym, słownikowym znaczeniem, ale proces aktywnej interpretacji, odkrywania ich rzeczywistej wartości znaczeniowej na płaszczyźnie tekstu. Ponadto czytanie ze zrozumieniem wymaga nie tylko znajomości słownictwa i gramatyki. Czasami wymaga czytania między wierszami, umiejętności odkrywania wartości stylistycznej słowa. Zwolennicy podejścia komunikacyjnego uważają, że studenci posiadający już pewną znajomość języka skupiają uwagę głównie na semantyce tekstu, odwołując się do gramatyki tylko w przypadku, gdy tekst jest niejasny.

Nowe podejście zaproponowało również inną drogę ustalania znaczenia nieznanymi słów. Jak wspomniano wyżej, teksty zwykle zaopatrzone były w słownik objaśniający znaczenie nowych słów. W słownikach tych wyliczano wszystkie potencjalne znaczenia danego wyrazu bądź podawano tylko to znaczenie, w jakim został on użyty w tekście. H. G. Widdowson dokonał

¹ H. G. Widdowson, *Explorations in Applied Linguistics*, Oxford 1979, s. 173–181.

analizy roli, jaką pełnią objaśnienia tego typu w rozwijaniu sprawności czytania. Słowniki pierwszego typu, jego zdaniem, utrudniają czytanie, ponieważ podają potencjalne znaczenia słowa, często daleko odbiegające od znaczenia, w jakim wystąpiło w tekście. Słowniki drugiego typu scharakteryzował następująco: „Wadą tego typu słownika jest to, że zwalnia on czytelnika od konieczności tego, co jest głównym zadaniem czytania, a mianowicie od interpretacji tekstu. Podaje on znaczenia słów, które mogą okazać się trudne dla czytającego i w ten sposób ograniczają skuteczność urywka tekstu jako środka rozwijania strategii czytania”². Widdowson proponuje zamiast słownika do tekstu ćwiczenia słownikowe polegające na wnioskowaniu, porównywaniu i dedukcji. Mają one uczyć studenta stopniowego dochodzenia do znaczenia poprzez analizę użycia słowa w różnych kontekstach, parafrazach oraz poprzez analizę synonimów lub antonimów.

Uczniowie w trakcie czytania stosują pewne strategie, które ułatwiają im zrozumienie tekstów w języku obcym. Nauczyciel przy pomocy odpowiednich ćwiczeń może również pomóc w globalnym zrozumieniu tekstu. Na podstawie badań ustalono, że następujące strategie czytania stosowane są przez studentów³:

- próbują domyślać się znaczenia nieznanych słów,
- próbują odgadywać znaczenie nieznanych słów, wykorzystując całą dostępną informację zamieszczoną w paragrafie,
- pamiętają, że nie wszystkie słowa w danym zdaniu czy paragrafie są jednakowo istotne dla jego zrozumienia,
- w czasie czytania nie tłumaczą tekstu na język ojczysty,
- w razie wątpliwości co do znaczenia słowa szukają go w słowniku.

Oprócz wymienionych zachowań pomocne są w rozumieniu tekstu:

- uważna analiza rysunków do tekstu i wykorzystywanie ich podczas czytania tekstu,
- dokładna analiza tytułu tekstu i domyslanie się na jego podstawie tematu tekstu,
- wracanie w trakcie czytania do pewnych słów, które okazały się ważne i sprawdzanie ich znaczenia.

Techniki komunikacyjne bazują w dużej mierze na wiedzy i samodzielności ucznia, co w przypadku ciągłego kontaktu ze zbyt trudnymi tekstami może powodować frustrację, zniechęcenie i zachwianie wiary we własne możliwości. W takiej sytuacji ważna okazuje się rola nauczyciela⁴. Oto zalecane techniki prowadzenia zajęć:

² H. G. Widdowson, *Teaching Language as Communication*, Oxford 1983, s. 77–110.

³ A. Papalia, *Interaction of reader and text*, [w:] *Perspectives in Communicative Language Teaching*, K. Johnson, D. Porter (red.), Academic Press, INC 1983, s. 70–74.

⁴ E. Williams, *Communicative reading*, [w:] *Perspectives...*, s. 75.

- tekst powinien być poprzedzony przez nauczyciela dyskusją w klasie na tematy poruszone lub związane z tekstem, który ma być czytany,
- tekst powinien stanowić punkt wyjścia do dyskusji, a nie do analizy zjawisk gramatycznych,
- nauczyciel powinien stwarzać w klasie klimat sprzyjający aktywności uczniów, zachęcać ich do wysuwania hipotez, wyciągania wniosków, domyslenia się znaczenia.

W porównaniu z metodami tradycyjnymi podejście komunikacyjne preferuje ćwiczenia oparte na znaczeniu. Zjawiska gramatyczne objaśnia się w zależności od indywidualnych potrzeb studentów⁵.

Sprawność czytania w nauczaniu studentów polonijnych jest bardzo ważna. Dla tych osób, które zamierzają dalej studiować w Polsce, umiejętność szybkiego czytania jest nieodzowna. Dla tych, którzy po skończeniu kursu wracają do rodzinnego kraju kontakt z kulturą i językiem polskim ogranicza się nieraz do czytania polskich książek i czasopism.

Istnieje stosunkowo niewiele wyborów polskich tekstów przeznaczonych do nauki czytania dla obcokrajowców. Do najczęściej używanych obecnie należą *Wybór tekstów na użytek lektoratów języka polskiego* C. Rowińskiego i *Od słowa do słowa* E. Galdyn i H. Zwolskiego. Są one przeznaczone do wykorzystania na zajęciach. Brak natomiast tekstów opracowanych w taki sposób, by student mógł pracować nad nimi samodzielnie. Przygotowany przez nas (U. Czarnecka, M. Gaszyńska) dwutomowy skrypt *Wybór tekstów z ćwiczeniami*⁶ może być stosowany zarówno na zajęciach, jak również w pracy samodzielnej ucznia.

Dobierając teksty wzięliśmy pod uwagę takich odbiorców, z jakimi spotykamy się w naszej praktyce dydaktycznej. Można ich scharakteryzować następująco:

- wiek – młodzież 18–24 lata,
- warunki nauki – nauka odbywa się w kraju języka docelowego,
- status – studenci,
- cel – poznanie kultury kraju języka docelowego, studia.

Z programu dydaktycznego stosowanego w nauczaniu komunikacyjnym języków światowych wybrałyśmy 30 tematów, które określono jako podstawowe, interesujące i istotne dla tej grupy odbiorców. Na tej podstawie dokonałyśmy selekcji tekstów literackich i publicystycznych. Mają one przybliżyć studentowi polską kulturę i realia życia codziennego.

Skrypt obejmuje 30 jednostek o zróżnicowanym tematycznie i strukturalnie stopniu trudności. Poszczególne tematy mogą być przerabiane w dowolnej

⁵ W. Rivers, *Communicating Naturally in a Second Language. Theory and Practice in language teaching*, Cambridge 1986, s. 4–6.

⁶ Skrypt ten ukaże się w przyszłym roku w Wydawnictwie UJ.

kolejności. Pierwszy tom pt. *Zrozumieć Polskę* otwiera tekst *Obcokrajowiec na studiach*. Dalej zawiera on dwie części, po 7 jednostek każda. Pierwsza, *Na co dzień i od święta*, obejmuje teksty związane z życiem codziennym, dotyczące na przykład życia rodzinnego czy meblowania mieszkania. Druga, pt. *W kręgu publicystyki* to zestaw artykułów dotyczących aktualnych problemów społecznych, takich jak emigracja, rola Kościoła w Polsce, perspektywy absolwentów wyższych uczelni. Część pierwsza drugiego tomu pt. *Polubić Polskę* zawiera teksty literackie autorstwa wybitnych pisarzy. W ostatniej, pt. *O nich się mówi* zostały przedstawione sylwetki znanych Polaków. Całość zamyka wywiad z Normanem Daviesem pt. *Boże igrzysko*.

Wszystkie teksty zamieszczone w skrypcie są oryginalne. Są to opowiadania bądź fragmenty powieści albo artykuły prasowe o objętości 10 i więcej stron maszynopisu. Usunięto z nich archaizmy, wyrazy rzadkie i terminy specjalistyczne. W kilku przypadkach teksty skrócono. W wyborze znalazły się utwory takich autorów jak Czesław Miłosz, Tadeusz Konwicki, Stanisław Lem, Kornel Makuszyński, Wiesław Brudziński, Magdalena Samozwaniec, Ireneusz Iredyński, Arkady Fiedler, Marek Hłasko, Henryk Sienkiewicz oraz artykuły z „Tygodnika Powszechnego”, „Filmu”, „Przekroju”, „Res publica” i innych.

W każdej jednostce oprócz tekstu znajdują się ćwiczenia. Są to:

- 1) ćwiczenia słownikowe mające na celu ułatwienie zrozumienia słów,
- 2) ćwiczenia sprawdzające zrozumienie tekstu,
- 3) ćwiczenia utrwalające słownictwo,
- 4) ćwiczenia zawierające tematy do dyskusji i wypowiedzi pisemnych.

Do ćwiczeń pierwszego typu należy ćwiczenie na inferencję znaczenia wyrazu. Zadaniem studenta jest określenie na podstawie kontekstu znaczenia słów i wyrażen. Dobrano słowa, które mają kilka potencjalnych znaczeń. Inne typy ćwiczeń zgrupowane pod hasłem *Sprawdź, czy dobrze rozumiesz* to pytania z wyborem wielokrotnym, odpowiadanie na pytania do tekstu, określanie, które z zestawu zdań jest, w odniesieniu do tekstu, prawdziwe, a które fałszywe, układanie zdań w kolejności faktów zgodnie z treścią tekstu, uzupełnianie streszczenia, szukanie błędów w ilustracjach do tekstu. W jednym z ćwiczeń podane są zdania wybrane z tekstu i po kilka ich parafraz. Zadaniem studenta jest wybranie tej parafrazy, która treściowo najbardziej zbliżona jest do danego zdania. Inne ćwiczenie polega na wskazaniu, które z zestawu 3 zdań najlepiej streszcza dany akapit tekstu. W kolejnym student określa, z którymi opiniami zgodziłby się autor.

Drugim typem ćwiczeń w każdej jednostce są utrwalające ćwiczenia słownikowe. Znalazły się w nich słowa i zwroty przeznaczone do zapamiętania. Dołączone są również ćwiczenia fakultatywne, przeznaczone dla najbardziej zaawansowanych studentów, w których ćwiczy się słownictwo spoza tekstu. Większość jednostek zaopatrzona jest w słowniczki, w których zebrane jest

słownictwo tematyczne. W jednym z ćwiczeń utrwalających słownictwo zadaniem studenta jest uzupełnianie zdań zwrotami wymienionymi pod tekstem. W tym przypadku zaleca się korzystanie ze słownika języka polskiego. Inne ćwiczenie polega na łączeniu w pary zdań, w których użyto zwrotów z tekstu. Innym razem student ma przeanalizować, w jakim znaczeniu wskazane wyrazy zostały użyte w tekście, a następnie ułożyć z nimi zdania, czy też krótką historyjkę. W kolejnym ćwiczeniu zadanie studenta polega na podpisaniu przedmiotów znajdujących się na rysunku. Każdą jednostkę kończy ćwiczenie *Powiedz albo napisz*, gdzie wymienia się kilka lub kilkanaście tematów związanych z tekstem, a mogących służyć jako podstawa do dyskusji lub wypowiedzi pisemnej. Oto przykłady omówionych wyżej ćwiczeń:

ĆWICZENIA NA ROZUMIENIE

1. Wybierz zdanie, którego sens jest najbliższy danemu zdaniu.

Spółczesność przyszłości nie będzie w ogóle posiadała pamiętek, gdyż istotą współczesnej cywilizacji jest szybka rotacja rzeczy.

a) Przyszłe społeczeństwo nie będzie miało żadnych pamiętek, bo rzeczy za szybko się niszczą.

b) W przyszłości ludzie nie będą mieli żadnych wspomnień, bo świat za szybko się zmienia.

c) Szybka rotacja rzeczy, która jest istotą naszej cywilizacji spowoduje, że ludzie w przyszłości nie będą mieli wcale pamiętek.

Zabawa z mieszaniem stylów, kolorów i form, staroci z nowoczesnymi meblami wymaga większej wyobraźni i świadomości estetycznej, niż trzymanie się jednego stylu.

a) Utrzymanie wnętrza w jednym stylu wymaga dużej wyobraźni i świadomości estetycznej.

b) Trzeba mieć przynajmniej trochę wyobraźni, żeby łączyć różne style.

c) Wyobraźnia i świadomość estetyczna są konieczne, by móc mieszać meble antyczne z nowoczesnymi.

2. Wybierz zdanie, które najlepiej streszcza dany paragraf.

Paragraf 1

a) Miłość jest największym przekleństwem człowieka, przed którym nie ma ucieczki.

b) Nie należy walczyć z przeznaczeniem.

c) W ciełym wieku jest wiele spraw ważniejszych niż miłość do kobiety, ale mimo to przed miłością nie można uciec.

Paragraf 5

a) Największe poświęcenie zakochanego mężczyzny mało znaczy dla jego wybranki.

- b) Nie warto poświęcać się dla kobiety.
 c) Dziewczeta często wystawiają na próbę miłość chłopców, choć nie zawsze zasługują na dowody uczuć.
 3. Uzupełnij zdania wpisując odpowiedni wyraz lub zwrot.
 Pasażer podróżujący samolotem może w ramach tej samej opłaty
 a) b) c)
 Mieszkańcy Wyspy Świętego Marcina mówią w języku
 a) b) c) d)
 4. Z którymi z poniższych opinii zgodziłaby się autorka?
 a) Jedną z największych wad kobiet jest to, że za dużo mówią.
 b) W podręcznikach do nauki języków obcych spotkać można często bezsensowne dialogi.
 c) Kobiety uważają, że zawsze mają rację.
 d) Gdy się nie umie słuchać, można uniknąć nieraz usłyszenia czegoś nieprzyjemnego.

ĆWICZENIA UTRWALAJĄCE SŁOWNICTWO

1.
 z kolei głucha prowincja
 praca dorywcza jeden za drugim
 co rano nie ma co
 handel zagraniczny nie do pomyslenia
 odpowiedzialność zbiorowa

Które wypowiedzi z lewej kolumny odpowiadają znaczeniowo wypowiedziom z prawej kolumny?

1) Dlaczego jesteś taki niewyspany?	A. Ta niebieska, druga z kolei.
2) Mam dość tej głuchej prowincji.	B. Mam dorywczą pracę w agencji turystycznej.
3) Wiesz, pan Kowalski wczoraj pobił żonę...	C. Co rano muszę wstawać o piątej.
4) Która sukienka na pokazie mody podobała ci się najbardziej?	D. Handel zagraniczny.
5) Gdzie teraz pracujesz?	E. Masz rację, ja też sądzę, że to niesprawiedliwe.
6) Czy pan widział, jakie krótkie sukienki noszą teraz dziewczyny?	F. Więc przenieś się do dużego miasta.

- 7) Co przynosi pana firmie największe zyski? G. Bardzo pana przepraszamy.
- 8) Uważam, że nie można nigdy pociągać ludzi do zbiorowej odpowiedzialności. H. Nie ma co, ale z niego drań.
- 9) Jak wy się zachowujecie, jeden z drugim? I. Za moich czasów byłoby to nie do pomyślenia.
2. Jakie pokrewieństwo łączy te osoby?
- a) Księżę Charles i księżniczka Diana,
b) Ernest Hemingway i Margaux Hemingway,
c) Kain i Abel,
d) Demeter i Persefona.
3. Wypisz z tekstu wyrazy:
- a) dotyczące podróży,
b) opisujące Antyle.
4. Przygotuj menu na następujące okazje:
- a) urodziny twojego sześciolatniego siostrzeńca,
b) Sylwestra,
c) prywatkę z okazji zakończenia roku akademickiego, którą przygotowujesz razem z kolegami z roku,
d) przyjęcie, które organizują twoi rodzice dla swoich kolegów z pracy.
5. Jakie wykształcenie wymagane jest, aby wykonywać następujące zawody
- a) w Polsce,
b) w twoim kraju:
- 1) robotnik w dużym zakładzie przemysłowym,
2) urzędnik pocztowy,
3) urzędnik w biurze,
4) sekretarka,
5) pielęgniarka,
6) kelner.

Na końcu podręcznika znajdują się rozwiązania ćwiczeń. Pozwolą one studentowi na kontrolę swoich wypowiedzi.